

Šogad atceramies

MĀKSLINIECEI
MARTAI JĀŅKALNIŅAI – 90

Aprīlis ir mēnesis, kad atceramies un pieminam Latvijas vēstures institūta ilggadējo mākslinieci – arheoloģisko izrakumu fiksētāju un senlietu lielisko zīmētāju Martu Jāņkalniņu. Viņa dzimusi 1922. gada 12. aprīlī Jelgavā, mirusi 2006. gada 24. aprīlī Rīgā. No 1944. līdz 1951. gadam studējusi Latvijas Mākslas akadēmijā. Marta Jāņkalniņa sāka strādāt institūtā 1952. gadā, no 1959. gada izpildīja grafiķes pienākumus un 1982. gadā kļuva par institūta galveno mākslinieci.

Martas Jāņkalniņas darbu pūrā atrodas divu lielāko Latvijas pilskalnu – Asotes un Tērvetes arheoloģisko izrakumu fiksācijas darbi, kas tika turpināti Ķentes pilskalnā un Pļaviņu HES applūdināmā zonā – Oliņkalnā, Lokstenē, kā arī Koknesē un Salaspils skanstē, pili un apmetnē.

Sākoties lielo izrakumu rezultātu apkopošanai un publikāciju sagatavošanai pagājušā gadsimta 70. gados, māksliniece, lai sevi labāk sagatavotu šim darbam, apmeklēja Poligrāfijas tautas universitātes mākslinieciskās noformēšanas kursus. Tas sekmēja arī arheologu grāmatu noformējuma kvalitāti. Par Ķentes pilskalna un apmetnes grāmatas poligrāfisko noformējumu Marta Jāņkalniņa saņēma pirmās pakāpes diplomu.

Martas Jāņkalniņas ieguldījums Latvijas arheologu publikāciju ilustrēšanā ir visai apjomīgs. Viņas zīmējumi ietverti gan kolektīvajā izdevumā "Latvijas PSR arheoloģija" (1974), gan rakstu krājuma "Arheoloģija un etnogrāfija" laidienos, gan daudzās monogrāfijās: Annas Zariņas "Seno latgaļu apģērbs" (1970), Ādolda Stubava "Ķentes pilskalns un apmetne" (1976), Ēvalda Mugurēviča "Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi. 3.–15. gs. arheoloģiskie pieminekļi" (1977), Ilzes Lozes "Vēlais neolīts un agrais bronzas laikmets Lubāna līdzenumā" (1979), Franča Zagorska "Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks" (1987) un Ilzes Lozes "Akmens laikmeta apmetnes Lubāna zemienē. Mezolīts, agrais un vidējais neolīts" (1988).

Arī grāmatas "Latvijas senākā vēsture. 9. g.t. pr.Kr. – 1200. g." (2001) ilustrāciju vidū vairums pieder Martas Jāņkalniņas spalvai. Martu Jāņkalniņu atceramies kā ātru darba darītāju, vienmēr aizņemtu ar kārtējiem zīmējumiem, sēžot Kaķu mājas lielajā istabā pie sava galda. Apbrīnas vērtas bija viņas darba spējas. Māksliniece gatavoja ilustrācijas arī ārzemju konferenču apmeklējumiem – tie parasti bija steidzami darbi, bet arī tie laikā bija gatavi. Mēs varējām droši paļauties, ka, nākamajā rītā atnākot, tie jau būs uz galda.

Marta Jāņkalniņa bija ļoti koleģiāla, atsaucīga, sirsnīga, saprotoša, izpalīdzīga un laba humora pārpilna. Māksliniecei bija labi izkopta gaumes izjūta, viņa zīmēja kolēģu dzimšanas dienu kartes, trāpīgi atrodot vajadzīgo senlietu katram gadījumam. Tāpat viņa prata iedziļināties otra kolēģa dzīves dažādās likstās, nomierinot un atrodot vajadzīgos vārdus arī šādos gadījumos. Māksliniece bija sabiedriski aktīva, piedalījās ekskursijās un visos pasākumos, kas bija saistīti ar institūta darbību. Visiem mums, kas bijām Martai Jāņkalniņai vistuvākie kolēģi, reizēm iesmeldzas sirds – būtu labi, ja viņa tik tiešām būtu dzīvojusi divas dzīves...

Ar Martas Jāņkalniņas lieliskajiem senlietu grafiskajiem attēliem grāmatās sastopamies ikdienā. Varam atcerēties milzīgo arheoloģisko izrakumu un atklājumu bumu Latvijas arheoloģijā pagājušā gadsimta 70. un 80. gados un to, kā visā šajā darbu burzmā māksliniece, neskatoties ne uz ko, mums nenogurstoši palīdzēja gatavot kā lielu, tā arī mazu publikāciju ilustrācijas, nodrošinot darbu savlaicīgu izpildi.

Ilze Loze